



NWS ONDERZOEK 2013

NEDERLANDS STUDENTEN IN HET BUITENLAND

Omschrijving: Samenvatting en analyse van de onderzoeksresultaten; vergelijking met voorgaande onderzoeken; verbinding met actualiteit; beleidsaanbevelingen.

“Internationale mobiliteit van talentvolle studenten kan in belangrijke mate bijdragen aan het verhogen van de kennisproductiviteit van Nederland.”

Kamerbrief, mei 2012



INHOUDSOPGAVE

	Pagina nr.
1. Samenvatting en aanbevelingen	01-02
<hr/>	
2. Het onderzoek	03-04
a. Inleiding	03
b. Opzet en methodologie	03-04
<hr/>	
3. De respondenten	05 t/m 08
a. Wie zijn de respondenten?	05-06
b. Wat studeren de respondenten en waar?	07-08
<hr/>	
4. Op weg naar het buitenland	09 t/m 16
a. Motivatie vertrek	09
b. Voorbereidingen op de studie in het buitenland	10 t/m 13
c. Bekostiging	13 t/m 16
<hr/>	
5. Terugkeer naar Nederland	17 t/m 20
a. Motivatie terugkeer	17
b. Barrières bij terugkeer	18
c. Evaluatie studie in het buitenland	19
d. Relatie inkomende en uitgaande diplomamobiliteit	20
<hr/>	
6. Conclusie	21
<hr/>	
7. Consultaties	22
<hr/>	
8. Referenties	23-24

Binnen Europa loopt Nederland achter in het profiteren van de internationalisering van het hoger onderwijs en de arbeidsmarkt. Dit probleem heeft al enkele jaren de aandacht van beleidsmakers.¹ Tot nu toe ligt de focus daarbij op het werven en behouden van meer buitenlands talent.² Veel minder is bekend over die andere mobiele groep: Nederlandse studenten die naar het buitenland gaan met het doel er een gehele academische opleiding te voltooien. In het rapport 'Make it in the Netherlands' van de Sociaal-Economische Raad (SER) uit april 2013 wordt gezegd dat deze studenten "zeker ook voordelen voor Nederland" hebben, maar dat "niet bekend" is wat deze precies zijn.³ Dit onderzoek richt zich op deze onderbelichte groep en haar belang voor de Nederlandse kenniseconomie.

Aan de hand van kwalitatief en kwantitatief onderzoek onder 553 respondenten schetst dit rapport een concreet, actueel en diepgaand beeld van deze diplomamobiele studenten.⁴ Door de ervaringen en belangen van de respondenten te contextualiseren, hoopt NWS een bijdrage te kunnen leveren aan de beleidsvorming rondom internationale mobiliteit in het hoger onderwijs, waarin ook de uitgaande mobiliteit van strategisch belang kan zijn voor het behalen van beleidsdoelen.

Uit het NWS-onderzoek van 2013 blijkt dat Nederlandse studenten in het buitenland ambitieus en ondernemend zijn en vaak unieke studiepaden belopen aan wereldwijde topinstellingen. De meerderheid van de studenten die er voor kiezen buiten de Nederlandse grenzen een diploma te behalen noemt hun studie in het buitenland een investering die zich zal terugbetalen en zou het zo weer doen. Deze groep is ook **goed voor Nederland**: zowel wat betreft persoonlijke groei als professioneel netwerk ontwikkelen studenten zich sterk in het buitenland, en na hun studie komt een grote meerderheid terug om met die opgedane ervaringen bij te dragen aan de Nederlandse economie en samenleving. Dit helpt Nederland een innovatieve kenniseconomie te blijven.

Het aanpakken van de huidige obstakels die studenten met internationale ambitie aangeven tegen te komen, variërend van gebrekkige beschikbaarheid van informatie tot de opbouw van rechten voor sociale zekerheden, zal ook bijdragen aan twee prioriteiten binnen de huidige beleidsvorming van het kabinet rond internationale mobiliteit, zoals die naar voren kwamen tijdens consultaties voorafgaand aan de publicatie van dit rapport:⁵

- Het herstellen van de balans tussen in- en uitgaande mobiliteit (10% inkomend op universitair niveau, tegenover 3,0% uitgaand) en het verhogen van benedengemiddelde Nederlandse mobiliteitscijfers door de uitgaande mobiliteit te stimuleren.⁶

- Het maximaliseren van het behoud van excellente studenten met buitenlandervaring en "hoogwaardige internationale kennisnetwerken" voor de Nederlandse arbeidsmarkt en kenniseconomie.

Op basis van de resultaten van het NWS-onderzoek 2013 concluderen wij het volgende:

.....
¹ Zie bijvoorbeeld de inleiding van Nuffic, 'Mobiliteit in beeld 2012. Internationale mobiliteit in het Nederlandse hoger onderwijs', 2012.

² Zie Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Jet Bussemaker, 'Kamerbrief met Kabinetsreactie over aantrekkelijkheid van Nederland voor internationale studenten', 8 juli 2013.

³ Sociaal-Economische Raad (SER), 'Make it in the Netherlands! Advies over binding van buitenlandse studenten aan Nederland, uitgebracht aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,' Nr. 1, April 2013.

⁴ De term 'diplomamobiele studenten' verwijst naar de groep studenten die voor een volledige studie – oftewel, om een diploma te behalen – naar het buitenland gaat. Deze term wordt ook gebruikt door Nuffic.

⁵ Zie voor een overzicht van onze consultaties onderdeel 7 van dit rapport.

⁶ Zie aanscherping 6 in: Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Halbe Zijlstra, 'Kamerbrief over Kosten en Baten van internationalisering in het hoger onderwijs', 16 mei 2012. Het Europese gemiddelde voor uitgaande mobiliteit is 3,3% (N.n., 'Nederlandse studenten nog te weinig naar het buitenland', Nuffic, 9 juli 2013).

- Gecentraliseerde voorlichting, bredere bekostigingsmogelijkheden, en gerichte ondersteuning bij de aansluiting op de arbeidsmarkt kunnen ervoor zorgen dat Nederlandse studenten in het buitenland nog interessanter worden voor de Nederlandse overheid en maatschappij. Deze maatregelen hoeven niet kostbaar te zijn en zijn gebaat bij een geïntegreerde visie op ingaande en uitgaande mobiliteit die doorwerkt in het beleid van relevante instellingen als international offices, Nuffic en de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO).

- Het sterker profileren van uitgaande mobiliteit binnen de bredere context van mobiliteit in het Nederlands hoger onderwijs helpt Nederland nog beter te profiteren van inkomende mobiliteit. Diplomamobiele Nederlanders kunnen hieraan bijdragen, zowel bij het verhogen van de zichtbaarheid van Nederlandse kennisinstellingen wereldwijd als bij de integratie van buitenlandse studenten in Nederland.

Aanbevelingen

- Voorlichting: Centraliseer voorlichting rondom de praktische randvoorwaarden van een studie in het buitenland die spelen bij zowel vertrek als terugkeer, zoals verplichtingen rondom verzekeringen, inschrijving in de gemeentelijke basisadministratie en de opbouw van rechten op sociale voorzieningen bij langdurig vertrek. Dit kan bijvoorbeeld door alle informatie op één website te plaatsen, die beheerd wordt door een toegewijde instelling. NWS kan hierbij een rol spelen; de website die Nuffic beheert voor de werving en binding van buitenlandse studenten kan als voorbeeld dienen. Op universiteiten kan de informatievoorziening verbeterd worden door internationalisering, inclusief uitgaande mobiliteit, expliciet op te nemen in de prestatieafspraken met de international offices.

Waar informatie over de praktische randvoorwaarden van een studie in het buitenland reeds beschikbaar is, kan deze beter verspreid en zichtbaarder gemaakt worden, bijvoorbeeld in de vorm van een online tool die aangeeft welke regels van toepassing zijn in verschillende situaties.

- Alumnibeleid: Maak landelijke afspraken over het versterken van de banden met alumni die een diploma behalen bij een Nederlandse onderwijsinstelling. Veel van de huidige 'alumni offices' richten zich vooral op buitenlandse studenten, maar—naar Angelsaksisch model—kunnen zij ook zorgen voor een blijvende binding met Nederland voor Nederlandse alumni die in het buitenland studeren of werken. Bij terugkeer naar Nederland kunnen de alumni offices bemiddelend optreden voor terugkerende studenten, terwijl de Nederlandse instellingen op hun beurt baat hebben bij goede informatie over waar hun alumni terecht-

men. Daarnaast zouden deze alumni ingezet kunnen worden bij de werving van buitenlandse studenten voor Nederlandse onderwijsinstellingen.

- Bekostiging: Maak buitenlandstudie financieel mogelijk voor alle studenten op bachelor-, master- en PhD-niveau⁷ door de mogelijkheden voor bekostiging via DUO uit te breiden en flexibeler te maken en door het opzetten van innovatieve beursregelingen, bijvoorbeeld in samenwerking met het bedrijfsleven. Onder onze respondenten is animo voor (private) beurzen met afspraken over tegenprestaties, zoals een verplichting enkele jaren binnen het sponsorbedrijf te werken. Daarnaast dient de digitale toegang tot de (financiële) administratie via DigiD vanuit het buitenland verbeterd te worden.

- Loopbaan: Verbreed—naast mogelijkheden binnen de alumni offices van Nederlandse instellingen en beursprogramma's met werkgarantie—de keuzemogelijkheden voor starters op de arbeidsmarkt met een buitenlands diploma. Respondenten pleiten voor meer onderzoeksbanen, maar ook voor belastingvoordeel bij ondernemen en competitieve, maatschappelijk relevante postgraduate programma's, zoals Americorps en Teach for America in de Verenigde Staten, waarbij recent afgestudeerden een jaar werkervaring opdoen binnen bijvoorbeeld zorg of onderwijs.

.....
⁷ In het buitenland zijn promovendi vaak studenten in plaats van werknemers, zoals in Nederland. Dit rapport spreekt daarom over PhD-studenten.

2. HET ONDERZOEK

a. Inleiding

Dit is het vierde NWS-onderzoeksrapport. Eerdere edities zijn verschenen in 2008, 2009 en 2011.⁸ Deze onderzoeken besteedden onder andere aandacht aan de redenen die Nederlandse studenten hebben om een volledige studie in het buitenland te volgen en om terug te komen, de manieren waarop zij hun studie bekostigen, en de barrières die zij ondervinden bij hun vertrek. Naar aanleiding van de onderzoeken van 2009 en 2011 heeft het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) een aantal maatregelen genomen om de belemmeringen voor studenten die voor een volledige studie naar het buitenland vertrekken te verminderen. Tevens is de dienstverlening van DUO betreffende de meeneembare studiefinanciering sterk verbeterd.

Uit het onderzoek van 2011 bleek dat veel respondenten (nog steeds) problemen ervaren met de informatievoorziening en steun voorafgaand aan en na afloop van hun studie in het buitenland. In 2013 ligt er daarom een speciale focus op deze barrières: **wat zijn de obstakels bij het verlaten van en terugkomen naar Nederland? Wat wordt er al gedaan en wat kan er beter?**

Met elk nieuw rapport versterkt NWS de continuïteit van haar analyse onder een unieke groep respondenten, die vaak onderbelicht blijft in grootschaligere onderzoeken naar mobiliteit in het hoger onderwijs. Het NWS-Onderzoeksbureau hoopt dat ook het rapport van 2013 zal kunnen bijdragen aan de positieve samenwerking met haar verscheidene gesprekspartners binnen het Nederlandse hoger onderwijs, waaronder het Ministerie van OCW, Nuffic en DUO.

Gezien het huidige bezuinigingsklimaat, legt NWS de nadruk op realistische aanbevelingen die niet veel hoeven te kosten. Er kan meer gedaan worden met de huidige middelen, en met deze maatregelen kunnen meerdere mobiliteitsvraagstukken tegelijkertijd worden aangepakt. Dergelijke maatregelen hoeven niet veel te kosten — vooral creativiteit en betere communicatie en coördinatie tussen de verschillende actoren zijn hiervoor van belang.

b. Opzet en methodologie

De data voor het NWS-Onderzoek 2013 is verzameld met behulp van een online enquête, aangevuld met enkele focusgroepen. De enquête bevatte open en gesloten vragen.

De enquête is online ingevuld en was beschikbaar van maart tot en met mei 2013.

Om tegemoet te komen aan de behoefte aan meer kwalitatieve data naar aanleiding van eerdere onderzoeken, bevatte het onderzoek van 2013 meer open vragen. Ook hebben er tijdens de NWS-dag in december 2012 focusgroepen plaatsgevonden. De resultaten hiervan zijn verwerkt in dit rapport en helpen Nederlandse studenten in het buitenland een stem te geven.

De vragenlijst is ingevuld door 553 personen. De stijgende lijn in het aantal respondenten die al in het onderzoek van 2011 (met 350 respondenten) zichtbaar werd, wordt hiermee voortgezet. Deze stijging kan waarschijnlijk verklaard worden door de toegenomen naamsbekendheid van Stichting NWS. Door het ontbreken van andere onderzoeken gericht op deze specifieke groep studenten is het moeilijk in te schatten hoe representatief onze respondenten zijn voor de Nederlandse uitgaande diplomabiliteit in het algemeen (ruim 18.100 studenten in 2008-09 en naar schatting 19.700 in 2010-11⁹), hoewel bursalen die een master volgen aan topuniversiteiten in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk oververtegenwoordigd lijken.

⁸ In 2012 is de naam van Stichting NWS veranderd – eerdere onderzoeken zijn op naam van Stichting NEWS. Deze onderzoeken zijn digitaal beschikbaar via: <http://www.wereldwijdstudenten.nl/nu-in-het-buitenland/belangenbehartiging/nws-onderzoeken/>

⁹ Nuffic, 'Mobiliteit in beeld 2012. Internationale mobiliteit in het Nederlandse hoger onderwijs', 2012 en Nuffic, 'Internationalisering in beeld. Uitgaande mobiliteit in het Nederlandse hoger onderwijs, overzicht 2013', 2013.

Indien respondenten meerdere studies in het buitenland hebben gevolgd, zijn zij gevraagd hun antwoorden te baseren op hun meest recente opleiding.¹⁰ Om onze resultaten gefocust te houden op ervaringsdeskundigen, richt dit onderzoek zich, anders dan dat van 2011, alleen op studenten die in het buitenland studeren of teruggekeerd zijn, en niet op studenten die naar het buitenland willen gaan. Een andere reden hiervoor is dat er al meer onderzoek wordt gedaan onder studenten die naar het buitenland willen.¹¹ Waar relevant zijn de resultaten gesplitst naar opleidingsniveau (bachelor, master of PhD) of op jaar van afstuderen. Iedere open vraag is door honderden studenten ingevuld, en waar extra toelichting gegeven kon worden werd veel gebruikgemaakt van deze mogelijkheid. Deze extra input, tezamen met de actieve deelname van de respondenten aan de focusgroepen, laat zien dat de respondenten gehoord willen worden.

¹⁰ Omwille van de leesbaarheid van dit rapport, wordt over studie in het buitenland geschreven in de tegenwoordige tijd, ook als de student al terug is.

¹¹ Zie hiervoor bijvoorbeeld de website www.wilweg.nl voor studenten die zich oriënteren op het opdoen van internationale ervaring, variërend van reizen tot studeren in het buitenland.

3. DE RESPONDENTEN

Het aantal Nederlandse studenten dat bij een buitenlandse instelling ingeschreven staat, ligt met 3 % onder het Europese gemiddelde voor uitgaande mobiliteit van 3,3 %. Dit hoofdstuk brengt een deel van de groep die wèl voor het buitenland kiest in kaart.¹²

a. Wie zijn de respondenten?

Moment van opleiding;

59,4% van de respondenten studeert op dit moment in het buitenland en 40,6% heeft een studie in het buitenland afgerond (75% deed dat in 2010 of later).

Leeftijd;

Het geboortjaar van de respondenten varieert van 1970 tot 1995. Meer dan 60% van de respondenten is geboren in de jaren 1985-1990.

Vooropleiding;

Eén van de doelstellingen van de invoering van het bachelor-mastersysteem binnen het hoger onderwijs was het eenvoudiger kunnen switchen tussen instellingen en landen voor verschillende onderdelen van een opleiding. Onze respondenten doen dit. Ze volgen een volledige opleiding (bachelor, master of PhD) in het buitenland, maar de meerderheid volgt de opleiding die daaraan voorafgaat of erop volgt in Nederland (zie afbeelding 1-3). Tevens heeft 89% van de respondenten een diploma behaald in het Nederlandse voortgezet onderwijs. Onder de studenten die hun bachelor in Nederland behaalden alvorens in het buitenland te gaan studeren zijn de snelgroeiende University Colleges sterk vertegenwoordigd.¹³

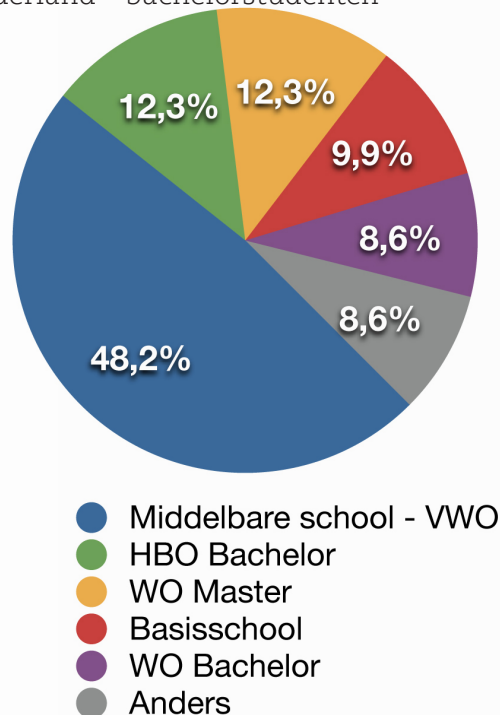
Buitenlandervaring;

Afbeelding 4 laat zien dat maar liefst 80% van de respondenten intensieve buitenlandervaring heeft opgedaan voorafgaand aan hun studie in het buitenland. Deze ervaringen lopen uiteen van taalstudies en langere reizen tot stages en Erasmus-uitwisselingen.

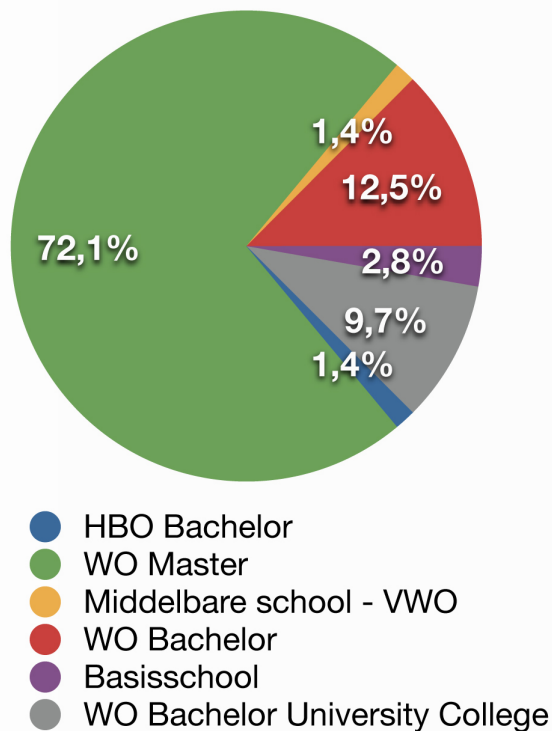
¹² N.n., 'Nederlandse studenten nog te weinig naar het buitenland', Nuffic, 9 juli 2013. Voor een gedetailleerd overzicht van de uitgaande diplomamobiliteit in Nederland, zie: Eric Richters en Marijn Willemse (red.), 'Internationalisering in beeld: uitgaande mobiliteit, overzicht 2013', Nuffic, 2013.

¹³ In sommige landen, zoals de Verenigde Staten, vormen de master en PhD één opleiding. Hierdoor stroomt een gedeelte van de respondenten van een bachelor in Nederland direct door naar een PhD in het buitenland.

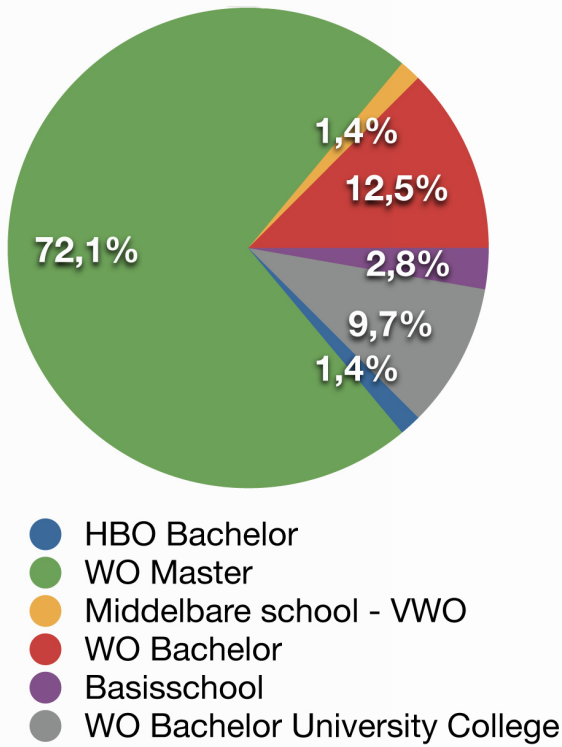
Afb. 1 - Hoogstgenoten opleiding in Nederland – bachelorstudenten



Afb. 2 - Hoogstgenoten opleiding in Nederland – masterstudenten



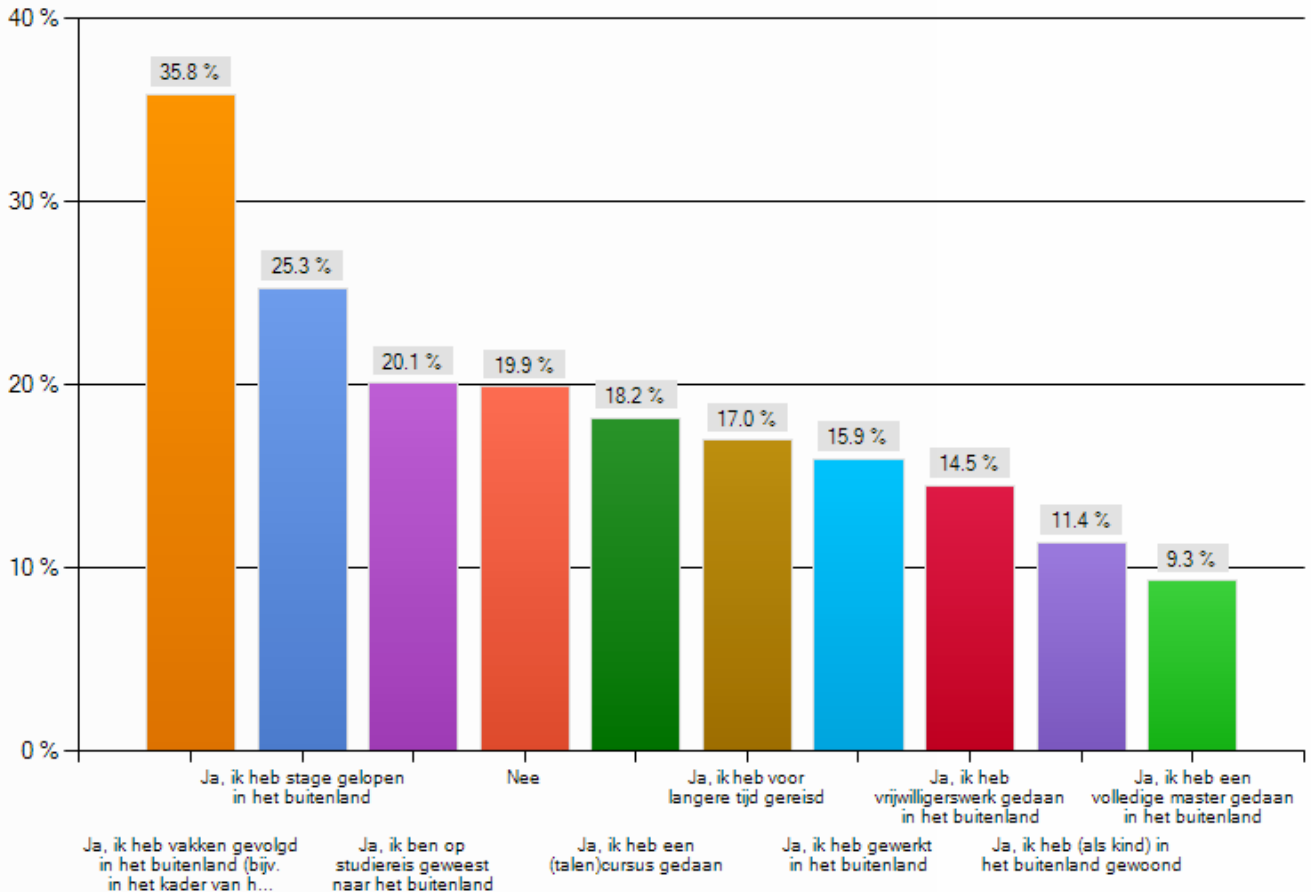
Afb. 3 - Hoogstgenoten opleiding in Nederland – PhD-studenten



Buitenlandervaring;
 Afbeelding 4 laat zien dat maar liefst 80% van de respondenten intensieve buitenlandervaring heeft opgedaan voorafgaand aan hun studie in het buitenland. Deze ervaringen lopen uiteen van taalstudies en langere reizen tot stages en Erasmus-uitwisselingen.

Afb. 4 - Eerdere buitenlandervaring - alle respondenten

Had je voor je huidige/ meest recente opleiding in het buitenland al buitenlandervaring opgedaan? (meerdere antwoorden mogelijk)



3

DE RESPONDENTEN

b. Wat studeren de respondenten en waar?

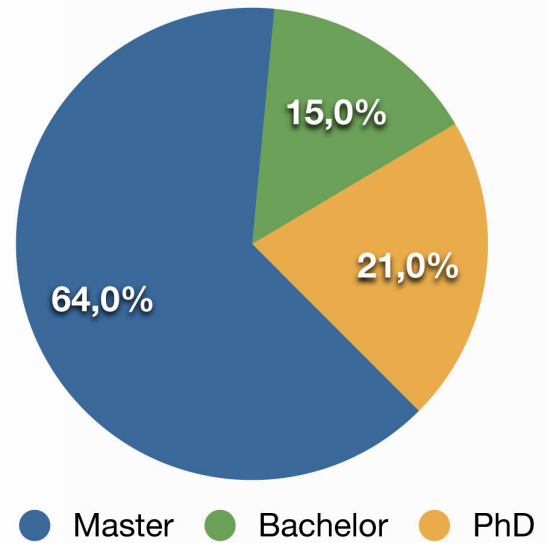
Opleidingsniveau;

Afbeelding 5 laat zien dat de meerderheid van de respondenten masterstudent is (64%). Bachelor- (21%) en PhD-studenten (15%) vormen de resterende 36%.

Vakgebied;

Onze respondenten volgen een breed scala aan studierichtingen (zie afbeelding 6). De dominante gebieden verschillen per opleidingsniveau. Voor bachelorstudenten in het buitenland zijn de sociale wetenschappen en letteren/ kunsten/ muziek lichte uitschieters, masterstudenten studeren daarnaast ook vaak bedrijfskunde, en de meeste PhD-studenten promoveren in de sociale- of natuurwetenschappen.

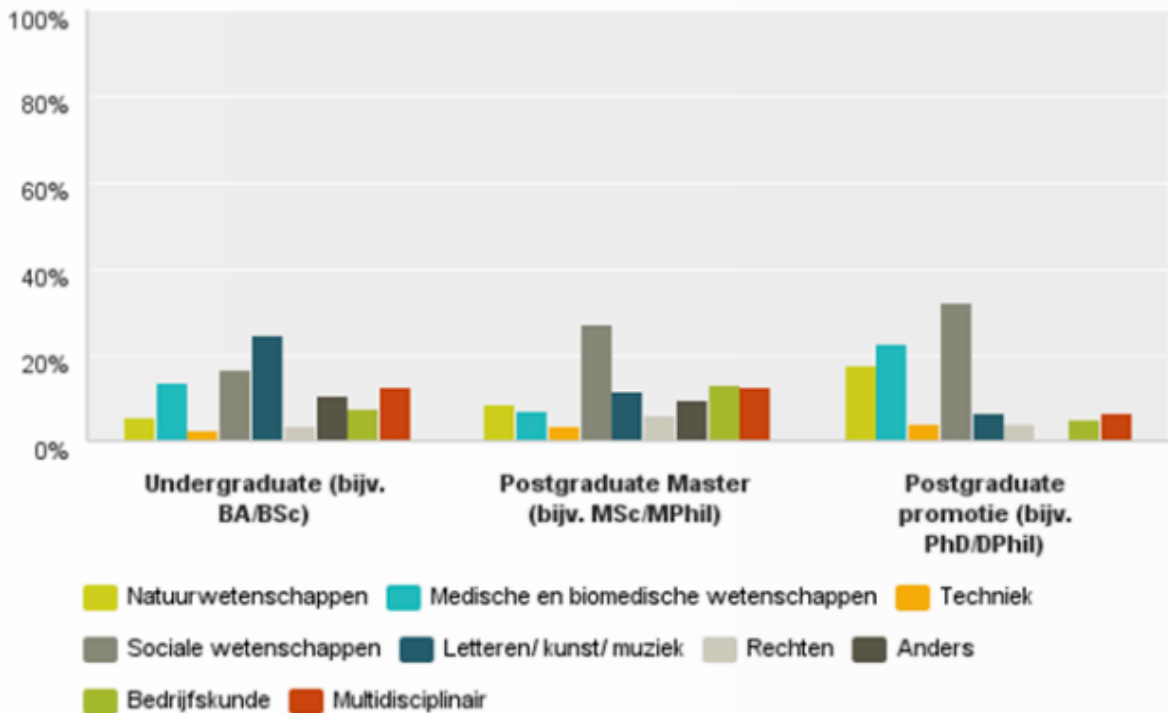
Afb. 5 - Niveau buitenlandse opleiding



Afb. 6 - Studierichting per opleidingsniveau

Q10 In welke categorie valt je huidige/ meest recente studie in het buitenland? (maximaal 1 antwoord)

Beantwoord: 487 Overgeslagen: 23



Daarnaast zijn de categorieën 'Anders' en 'Multidisciplinair' belangrijk voor studenten in het buitenland. Uit de open antwoorden blijkt dat veel studenten een brede of unieke studie volgen die in Nederland niet in deze vorm wordt aangeboden, zoals een BA in Conflict and Peace Studies, een MA in familietherapie of een MSc in Real Estate.

Bestemmingen;

Hoewel het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten verreweg de populairste bestemmingen blijven voor Nederlandse diplomamobilititeit, gaan er ook veel studenten naar buurlanden van Nederland. Tabel 1 geeft een overzicht van de meest voorkomende bestemmingslanden.

Tabel 1 - Populairste bestemmingslanden - alle respondenten

Land	Aantal	Percentage
Verenigd Koninkrijk	222	46%
Verenigde Staten	58	12%
België	34	7%
Scandinavië en Finland	33	7%
Duitsland	18	4%
Australië/ Nieuw-Zeeland	12	2%
Italië	9	2%
Overig	121	20%
Totaal	507	100%

Instellingen;

507 respondenten hebben aangegeven aan welke onderwijsinstelling zij studeren. Het valt op dat veel van deze universiteiten tot de wereldtop behoren. Binnen het Verenigd Koninkrijk worden de University of Oxford en London School of Economics and Political Science het meest genoemd, daarbuiten komen bijvoorbeeld de Franse Écoles Supérieures of onderzoeksinstituten als het European University Institute in Florence en het Max Planck Instituut meerdere malen voor. Daarnaast zijn er respondenten die gebruik maken van het Erasmus Mundusprogramma en hun opleiding in drie landen aan drie verschillende instellingen volgen.

De cijfers voor uitgaande mobiliteit in Nederland vallen tegen. Hoewel er een brede consensus bestaat over de voordelen van uitgaande mobiliteit bij de Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs en bij de overheid, ligt het percentage studenten met dat voor een studie naar het buitenland gaat onder het Europese gemiddelde. Nederland haalt de Bologna-afspraken over 20% mobiliteit in 2020 wel, maar ambitieuzere doelstellingen zijn van de agenda gehaald.¹⁴ Er wordt steeds meer bezuinigd op beurzen en ook de studiefinanciering staat op de tocht. Waarom nemen sommige scholieren en studenten de stap naar het buitenland toch? Wat voor obstakels komen zij tegen? Kunnen hun moeilijkheden iets duidelijk maken over bredere stimulering van uitgaande mobiliteit? Dit gedeelte van het rapport licht de motivatie en ervaringen van de respondenten op het gebied van voorlichting en bekostiging nader toe.

a. Motivatie

Waarom naar het buitenland?

Tabel 2 geeft een overzicht van veelgenoemde redenen onder onze respondenten om een studie in het buitenland te volgen. Ze zijn te groeperen in twee categorieën: motivaties gerelateerd aan persoonlijke ontwikkeling (talenkennis opbouwen, levenservaring opdoen, andere cultuur leren kennen) en motivaties gerelateerd aan professionele ontwikkeling (opbouwen internationaal netwerk, betere studie dan in Nederland, carrièrekansen verbeteren). Gevraagd naar de mate waarin de verwachtingen hieromtrent zijn uitgekomen, antwoordt een grote meerderheid 'Bijna volledig' of 'Volledig'.

Tabel 2 - Motivaties voor een studie in het buitenland - alle respondenten

Motivatie	Speelde een rol	Bijna of volledig uitgekomen
- Meer levenservaring opdoen	66%	86%
- Carrièrekansen verbeteren	62%	68%
- Nieuwe cultuur leren kennen	54%	77%
- Studie is beter dan in Nederland	51%	68%
- Opbouwen van een internationaal netwerk	50%	74%
- Talenkennis verbeteren	47%	79%
- Specifieke studie werd niet aangeboden in Nederland	38%	74%
- Medestudenten zijn gemotiveerder dan in Nederland	36%	70%
- Het werd mij aangeraden door vrienden/ familie/ docenten van Nederlandse opleiding	22%	57%
- Student-docent ratio is beter dan in Nederland	21%	64%
- Het is makkelijker om in het buitenland door te stromen naar een hoger niveau studie	14%	55%
- Studie is korter in het buitenland	14%	51%
- Het is goedkoper om deze studie in het buitenland te doen	13%	46%

Naast de bovenstaande motivaties zijn er ook pragmatische motivaties die belangrijk zijn voor kleinere subgroepen. Een voorbeeld hiervan zijn studenten die met een HBO-bachelor op zak naar het buitenland vertrekken voor hun master en zo een schakeljaar in Nederland omzeilen. Veel promovendi kiezen voor het buitenland omdat ze daar meer vrijheid zien voor hun eigen onderzoek en vanwege de stimulerende academische omgeving.

¹⁴ Consultatie met Robin van IJperen, Projectleider Internationalisering bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), 10 juni 2013.

b. Voorbereidingen op de studie in het buitenland

Barrières;

Meer dan 80% van de respondenten geeft aan significante problemen te hebben ervaren bij het vertrek naar het buitenland. Tabellen 3-5 tonen de vijf meest voorkomende barrières per opleidingsniveau. Naast permanente zorgen om de bekostiging (zie onderdeel 3.c Bekostiging), maken studenten zich zorgen over toelatingseisen van de buitenlandse instellingen en het vinden van huisvesting in het buitenland. Daarnaast zijn er zorgen die direct met Nederland te maken hebben, zoals de zorgverzekering en de opbouw van rechten op sociale zekerheid (voor PhD-studenten).

Tabel 3 - : Barrières bij vertrek – bachelorstudenten

Barrière	Reacties
Studiefinanciering	31%
Bekostiging algemeen	26%
Toelatingseisen en aanmelden	26%
Zorgverzekering	14%
Vinden van huisvesting	11%
Geen barrières	31%

Tabel 4 - : Barrières bij vertrek – masterstudenten

Barrière	Reacties
Bekostiging algemeen	39%
Studiefinanciering	32%
Zorgverzekering	23%
Vinden van huisvesting	19%
Toelatingseisen buitenlandse universiteiten	15%
Geen barrières	17%

Tabel 5 - : Barrières bij vertrek – Phd-studenten

Barrière	Reacties
Bekostiging algemeen	40%
Opbouw rechten sociale zekerheid in Nederland	37%
Zorgverzekering	35%
Studiefinanciering	14%
Toelatingseisen buitenlandse instelling	12%
Geen barrières	14%

Kwaliteit dienstverlening;

Tabel 6 laat zien hoe de respondenten de kwaliteit van de informatie en dienstverlening van verschillende instellingen beoordelen. DUO en de Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs scoren uitzonderlijk laag in de categorieën 'goed' en 'uitstekend'. Positieve uitschieters zijn de buitenlandse instellingen waar studenten willen gaan studeren en Nuffic.

Tabel 6 - Kwaliteit informatie en dienstverlening – alle respondenten

Kwaliteit dienstverlening	Slecht	Matig	Acceptabel	Goed	Uitstekend	Aantal
Overwegend positief beoordeeld						
- Toekomstige universiteit buitenland	3%	7%	17%	51%	22%	394
- Vrienden	6%	8%	20%	50%	17%	212
- Familie	9%	13%	22%	39%	17%	164
- Buitenlandse instellingen (bijvoorbeeld UCAS of Alliance Francaise)	14%	11%	29%	33%	12%	90
- Nuffic	5%	12%	26%	44%	14%	306
Overwegend negatief beoordeeld						
- Nederlandse middelbare school	44%	19%	21%	11%	5%	100
- Nederlandse ambassade	31%	25%	24%	17%	3%	75
- Studievereniging	34%	18%	30%	16%	2%	61
- Buitenlandse ambassade	29%	22%	21%	24%	4%	76
- DUO	23%	26%	30%	19%	2%	335
- Nederlandse instelling voor hoger onderwijs (bijvoorbeeld van het International Office)	22%	26%	24%	24%	4%	144
- Buitenlandse middelbare school	30%	14%	22%	17%	17%	64
Gemengd beoordeeld						
- NWS	22%	15%	27%	25%	12%	68
- Fulbright	29%	12%	17%	23%	19%	65
- Docenten Nederlandse opleiding	22%	17%	26%	26%	9%	163

Als deze gegevens samengevoegd worden met de antwoorden op de open vraag “Miste je informatie of hulp in de aanloop naar je studie in het buitenland?”, komen de volgende twee punten naar voren:

Onvoldoende beschikbaarheid praktische informatie

Het bemachtigen van informatie over de studie in het buitenland is doorgaans geen probleem, maar de beschikbaarheid van informatie over praktische ‘randvoorwaarden’ voor een succesvolle studie in het buitenland, zoals de inschrijving bij de gemeentelijke basisadministratie, de zorgverzekering of de opbouw van sociale zekerheid bij langer vertrek uit Nederland, wèl. Zodra het op de status en toekomst van de student in Nederland aankomt, heeft de Nederlandse student in het buitenland in 2013 nog vaak het gevoel zelf het wiel te moeten uitvinden.

Respondenten geven aan graag de regels te volgen, maar vaak tegenstrijdige informatie te ontvangen. Omdat een student die een volledige studie in het buitenland volgt een uitzondering vormt op veel regels, zijn verschillende overheidsinstanties vaak slecht op de hoogte van hun situatie: “[Er was] geen enkele publieke instelling die eenduidige antwoorden kon geven.” In de open vragen geven respondenten aan dat de mensen die ze spreken niet weten hoe ze lastige vragen moeten behandelen. Ze spreken ook van een gebrek aan inleving.

66% van de respondenten is het eens met de stelling: “Ik heb behoefte aan een centraal punt in de informatievoorziening over studie in het buitenland en terugkeer naar Nederland”. Daarnaast wijzen veel respondenten op de noodzaak van gecentraliseerde informatievoorziening over studeren in het buitenland. Enkele bedrijven, zoals Joho, een reisorganisatie die zich richt op jongeren, zijn ingesprongen op deze vraag, maar er is een sterke behoefte aan duidelijkheid vanuit de overheid. “Alle informatie op één plek, dat miste ik,” geeft een respondent aan.

Uit een analyse van de 188 reacties op een open vraag over de obstakels bij vertrek blijkt dat tegenstrijdige informatie over verplichtingen omtrent aanhouden en stopzetten van de Nederlandse zorgverzekering en een gebrek aan ondersteuning vanuit de Nederlandse universiteit waar ze studeren of gestudeerd hebben de meest urgente problemen vormen.

Rol Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs

De rol van Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs in de voorbereiding op een studie in het buitenland wordt ronduit negatief beoordeeld: 50% van de respondenten geeft aan ‘slecht’ of ‘matig’ te zijn begeleid, ongeacht of men voor een bachelor, master of PhD naar het buitenland gaat.

Respondenten met negatieve ervaringen met de international offices spreken van gebrek aan steun of zelfs een afwijzende houding tegenover verzoeken om informatie of het leveren van documenten. Een respondente citeert een medewerker van een international office: “Je gaat bij ons weg, dus we gaan je ook niet helpen.” Hoewel ervaringen verschillen, is zij zeker niet de enige. Uit de antwoorden blijkt dat het gevoel overheerst dat inkomende mobiliteit meer wordt gewaardeerd dan uitgaande. Uit consultaties met het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap blijkt dat beslissingen over de inrichting van de dienstverlening van de international offices volledig bij de onderwijsinstellingen zelf liggen.

Uit het NWS-Onderzoek 2011 bleek dat veel van de bovenstaande problemen toen in vergelijkbare mate speelden. Vooral de onduidelijkheid over de rol van international offices van Nederlandse universiteiten en een gebrek aan centrale coördinatie vormen problemen die nog niet zijn aangepakt. **Dit is jammer, want het gaat vaak om relatief makkelijk op te lossen problemen (in tegenstelling tot bijvoorbeeld het uitbreiden van bekostigingsmogelijkheden) die buitenlandstudie een stuk toegankelijker kunnen maken.** Waar de beschikbaarheid van informatie wel verbeterd is, is dit niet altijd bekend onder de doelgroep—ook wat betreft promotie, profilering en zichtbaarheid valt een inhaalslag te maken.

Instellingen laten kansen liggen waar het gaat om het inzetten van hun alumni als hun visitekaartjes aan de vaak zeer goede buitenlandse universiteiten waar zij hun volgende opleiding volgen en in hun verdere carrière. Diezelfde excellente – vaak Britse en Amerikaanse – instellingen besteden over het algemeen veel meer tijd aan alumnibegeleiding dan in Nederland gebruikelijk is. Ook in het buitenland zijn Nederlandse studenten echter wandelende voorlichters voor het Nederlands hoger onderwijs. Zoals een respondent het verwoordt: “Uit heimwee ben ik in het buitenland Nederlands grootste ambassadeur. Ik maak constant reclame voor Nederland en door mij is er nu een Brit net aan zijn PhD aan de UvA begonnen. Zo haal ik toptalent naar Nederland.”

Als Nederland wil werken aan een betere balans tussen in- en uitkomende mobiliteit moeten afspraken over de rol van de international offices bij het stimuleren van de uitgaande mobiliteit een prioriteit zijn. In de prestatieafspraken tussen overheid en kennisinstelling kunnen hierover afspraken opgenomen worden. Op dit moment wordt de invulling van deze taak overgelaten aan de instellingen zelf. Dit leidt tot grote verschillen binnen Nederland in de kwaliteit van de dienstverlening. Sommige instellingen zijn zeer actief in het inzetten van hun uitgaande studenten als ambassadeurs en visitekaartjes van de universiteit. Zo organiseren bijvoorbeeld de Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit Tilburg intensieve vormen van voorlichting waarbij alumni worden ingezet om studiekeizers voor te lichten. Tilburg stelt studenten die voor een gedeelte van hun studie of direct na hun studie naar het buitenland zijn geweest zelfs verplicht deze voorlichting te geven. Andere universiteiten laten kansen liggen door zich volledig te richten op de inkomende buitenlandse studenten die een directere bijdrage leveren aan de universiteitskas. Verder kent Nederland geen traditie waarin veel scholieren ervoor kiezen een volledige bachelor in het buitenland volgen. Er moet echter wel informatie beschikbaar zijn voor geïnteresseerde scholieren. Onze respondenten geven aan dat dit nu vaak niet het geval is. NWS raadt ook aan de resultaten van recente ontwikkelingen in België, waar financiering aan onderwijsinstellingen gekoppeld is aan mobiliteitsprestaties, te volgen.¹⁵

c. Kosten & bekostiging

75% van de respondenten betaalt voor hun studie in het buitenland meer collegegeld dan het wettelijk collegegeld in Nederland, wat voor 2013-14 is vastgesteld op € 1835.¹⁶ Het bedrag is vaak aanzienlijk hoger: 50% van de respon-

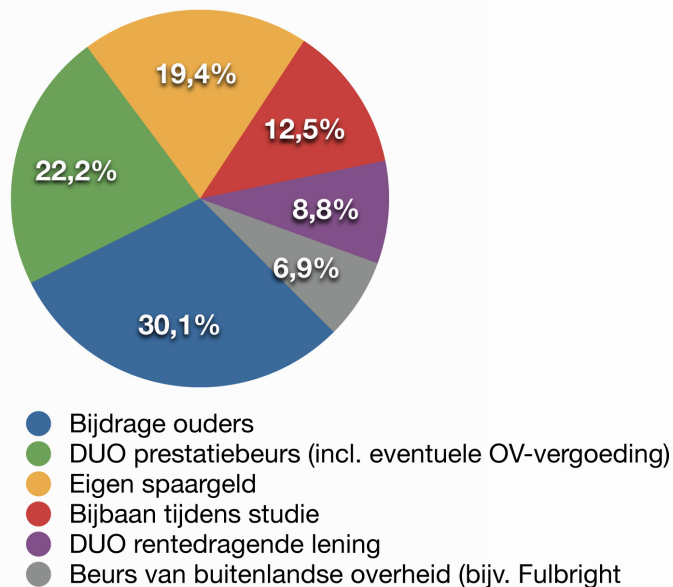
denten betaalt meer dan € 5.000 per jaar en 25% zelfs meer dan € 20.000 per jaar. Ook levensonderhoud is in veel landen duurder dan in Nederland: 50% van de respondenten geeft aan dat de overige kosten boven de € 1000 per maand liggen. Ter vergelijking: in Nederland schat het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) de gemiddelde woon- en leefkosten voor een uitwonende student op € 951 per maand.¹⁷ Hiertegenover staat een gemiddeld jaarlijks bedrag van € 9000 dat studenten ontvangen aan beurzen en leningen. Voor veel studenten ontstaat dus al snel een tekort dat gevuld moet worden met leningen, spaargeld of een ouderbijdrage, of dat het een wijziging van studieplannen noodzakelijk maakt. Eén respondente geeft aan dat zij “[t]wee jaar langer in Nederland [heeft] gestudeerd om voltijd te lenen bij DUO. Pas toen kon [ze] het collegegeld voor [haar] buitenlandstudie betalen.” Afbeeldingen 6-8 geven een overzicht van de belangrijkste bekostigingsbronnen voor bachelor-, master- en PhD-studenten in het buitenland.

¹⁵ Consultatie met Robin van IJperen, Projectleider Internationalisering bij het Ministerie van OCW, 10 juni 2013; N.n. ‘Vlaamse ambitie: één op drie studenten mobiel’. Transfer, newssite over internationalisering in het hoger onderwijs, 2 april 2013. Beschikbaar op <http://www.transfermagazine.nl/nieuws/achtergrond/vlaamse-ambitie-een-op-drie-studenten-mobiel>

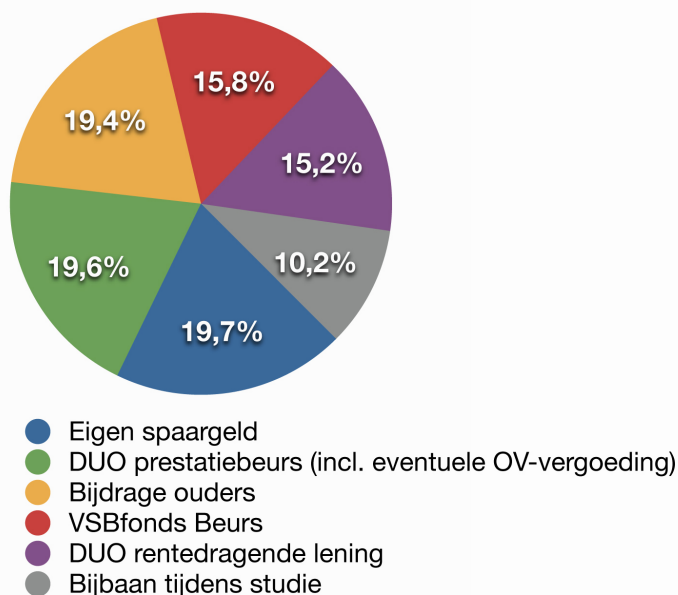
¹⁶ <http://www.duo.nl/particulieren/studeren/collegegeld.asp>

¹⁷ <http://www.nibud.nl/omgaan-met-geld/studeren/wat-kost-studeren.html>

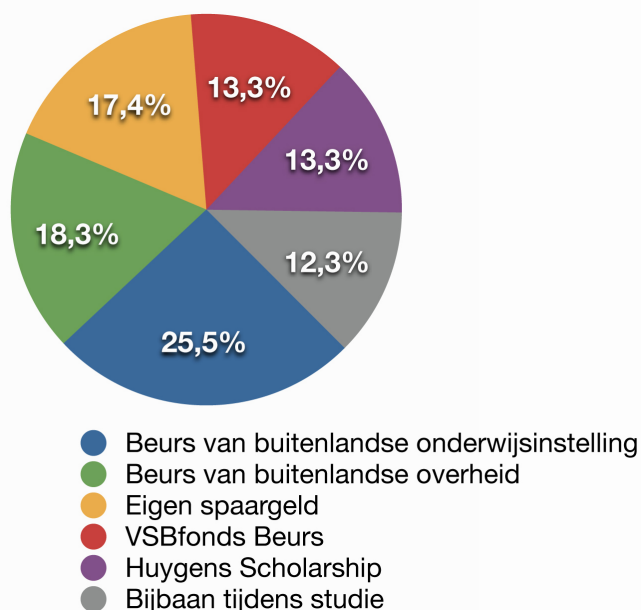
Afb. 7 - Bekostigingsbronnen – bachelorstudenten



Afb. 8 - Bekostigingsbronnen – masterstudenten



Afb. 9 - Bekostigingsbronnen – PhD-studenten



Hoewel de invoering van de meeneembare studiefinanciering een grote stap voorwaarts was, blijft de bekostiging van een studie in het buitenland voor de meeste respondenten het grootste obstakel (zie tabellen 3-5 hierboven). Het afschaffen van de Huygensbeurs, de beperkte beschikbaarheid van private beursprogramma's en sterk stijgende collegegelden in populaire bestemmingslanden als het Verenigd Koninkrijk leiden tot toenemende zorgen op dit vlak. Bekostiging door DUO is een belangrijk onderdeel van het budget van veel studenten, maar niet iedereen komt in aanmerking voor studiefinanciering en leningen en de mogelijkheden voor het dekken van grotere investeringen zijn vaak beperkt.¹⁸

Naar verwachting wordt in de komende jaren het sociaal leenstelsel ingevoerd binnen het Nederlands hoger onderwijs. Dit betekent een radicale verandering in de bekostiging van hoger onderwijs voor Nederlandse studenten, die naar verwachting ook het aantal studenten dat naar het buitenland gaat voor een volledige studie zal beïnvloeden.¹⁹ Hoge leningen en minder ruimte voor uitloop van de studie kunnen ervoor zorgen dat studenten alleen voor kortere tijd of helemaal niet naar het buitenland gaan. Ook daarom zal er gezocht moeten worden naar alternatieve bekostigingsbronnen. Onze respondenten hopen dat een deel van het bedrag dat zij de overheid tijdens hun studie besparen door in het buitenland te studeren, ingezet kan worden voor dit doel.

¹⁸ Ook als er genoeg bekostiging is gevonden, blijken er veel praktische uitdagingen te zijn, bijvoorbeeld in het gebruik van het DigiD-systeem.

¹⁹ Taco Mulder en Lien van der Leij, 'Ambitieuze studiebol gaat over de grens', Financieel Dagblad, 15 juni 2013.

Dienstverlening door DUO

De meeneembare studiefinanciering en mogelijkheden om te lenen bij DUO zijn cruciaal voor veel respondenten. De waardering voor deze maatregel is dan ook groot: meer dan tweederde van de respondenten beoordeelt het aanvraagproces positief ('redelijk' of 'goed'). Uit de open vragen blijkt daarnaast dat de dienstverlening verbeterd is sinds studiefinanciering naar het buitenland meegenomen kan worden (sinds 2007).²⁰

Omdat veel respondenten het meest met DUO te maken hebben en omdat uit de focusgroepen bleek dat het contact vaak voor problemen zorgt, is het onderzoek dieper ingegaan op dit onderwerp. De meerderheid van de respondenten blijkt de dienstverlening van DUO, ondanks de vaak langzame communicatie, net een voldoende te geven. Tegelijkertijd komen veel studenten problemen tegen in de dienstverlening van DUO die direct gerelateerd zijn aan het feit dat ze in het buitenland studeren. Bij het ontwikkelen van de praktische randvoorwaarden, van betalings- en antwoordtermijnen tot de noodzaak van een Nederlands telefoonnummer om gebruik te kunnen maken van een DigiD-account om online in te loggen, gaat DUO uit van de student in Nederland.²¹ Dit levert veel onnodige obstakels op bij het regelen van de persoonlijke financiën.²²

Daarnaast ervaren studenten in het buitenland vaak specifieke moeilijkheden, bijvoorbeeld omdat hun studie goedgekeurd moet worden of omdat er iets mis gaat in de communicatie tussen DUO en de buitenlandse instelling. Respondenten vragen daarom om een centraal aanspreekpunt binnen DUO met medewerkers die gespecialiseerd zijn in studenten die in het buitenland studeren. Hoewel er inmiddels medewerkers specifiek getraind zijn op de meeneembare studiefinanciering, geven respondenten nog steeds aan dat hun uitzonderlijke situatie niet adequaat wordt opgepakt. Ook een aparte webpagina met alle relevante informatie voor hun situatie wordt als zeer wenselijk ervaren. Uit communicatie van het NWS-Onderzoeksbureau met DUO blijkt dat deze laatste maatregelen deels al zijn getroffen. Deze verbeteringen zijn echter nog slecht bekend onder de doelgroep: duidelijkere informatie die met minder klikken te bereiken is blijft daarom van groot belang.

Door zich consistent, sterk en helder te profileren als een instantie die er ook is voor studenten die de stap naar het buitenland willen maken, zou DUO het gebrek aan vertrou-

wen dat uit veel antwoorden blijkt (één respondent zei zelfs "ik bel altijd twee keer achter elkaar") kunnen herstellen. Naast deze praktische obstakels bij het regelen van zaken met DUO, geven de respondenten ook aan hoe bepaalde veranderingen in de bekostigingsmogelijkheden die DUO biedt hen zouden helpen bij en stimuleren om naar het buitenland te gaan.

²⁰ Op verzoek van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) zijn voor dit gedeelte van het rapport alleen de antwoorden van respondenten die vanaf 2011 (voor het eerst) contact hebben gehad met DUO geanalyseerd. Hierdoor worden klachten over problemen die inmiddels zijn opgelost niet opnieuw meegenomen.

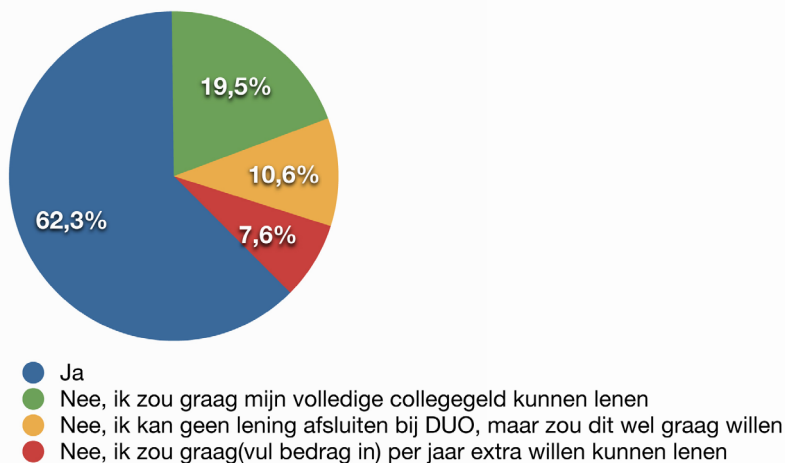
²¹ Hoewel DigiD ook door andere overheidsinstellingen wordt gebruikt, is het gebruik ervan door DUO in het bijzonder problematisch, omdat het aannemelijk is dat het percentage cliënten dat in het buitenland verblijft bij DUO verhoudingsgewijs hoger is dan bij andere instellingen. Het NWS-Onderzoeksbureau begrijpt uit correspondentie met DUO dat aan een aantal van deze zaken al wordt gewerkt.

²² Het NWS-Onderzoeksbureau heeft DUO een aparte bijlage doen toekomen die dieper ingaat op de onderzoeksresultaten m.b.t. haar dienstverlening.

Leenmogelijkheden en beursprogramma's

40% van de respondenten geeft aan meer of anders te willen lenen dan op dit moment mogelijk is. Gemiddeld gaat het om een extra bedrag van € 7500 (zie afbeelding 10). Redenen hiervoor zijn stijgende collegegelden, weggeval- len private beurzen en buitenlandse betalingsregelingen die bijvoorbeeld betalingen per semester in plaats van per maand vereisen. Beursprogramma's in Nederland zijn sterk gericht op de masterfase en stellen vaak eisen aan de studie die wordt gevolgd. Studierichtingen die niet populair zijn onder beursverleners komen zo niet in aanmerking.

Afb. 10 - Wensen m.b.t. leenmogelijkheden bij DUO – alle respondenten



Sommige landen maken gebruik van meer private-public partnerships, ook in het aanbieden van studiebeurzen. Zulke beurzen worden verstrekt in ruil voor bepaalde tegenprestaties, bijvoorbeeld de verplichting om twee jaar bij het sponsorbedrijf binnen een topsector te werken. Onder onze respondenten is veel interesse voor dergelijke links met het bedrijfsleven en de overheid. Hoewel dit aan het veranderen is – denk aan het 'Eerst de Klas'-programma – is het aantal initiatieven op dit gebied in Nederland op dit moment nog beperkt. Het is daarom des te belangrijker dat bestaande initiatieven uitdrukkelijk openstaan voor mensen met een buitenlands diploma. NWS hoopt dat nieuwe programma's, zoals de recent bekendgemaakte beursmogelijkheden rond het Techniekpact, ook voor Nederlanders in het buitenland toegankelijk zullen zijn.

Anders dan een recent adviesrapport concludeert,²³ suggereert onze data dat een voorziening als de voorgestelde Europese Master Garantiefaciliteit (EMG), die studenten in staat stelt hun volledige collegegeld voor een Europese masteropleiding te lenen, onder NWS-leden wel degelijk aftrek zou vinden. Daarnaast is het belangrijk dat Nederland zelf, via de meeneembare studiefinanciering, opties biedt

voor studieprogramma's die buiten de EMG zouden vallen, bijvoorbeeld omdat ze buiten Europa worden gevolgd.

Nederlanders die in het buitenland promoveren hebben specifieke moeilijkheden bij het bekostigen van hun opleiding. Zij kunnen nu geen beroep doen op DUO voor studiefinanciering en leningen om hun collegegeld te betalen en in hun levensonderhoud te voorzien, omdat een promotietraject in Nederland gezien wordt als een volwaardige baan en niet als een studie, wat in het buitenland vaak wel het geval is. In het buitenland hebben promovendi echter veel kosten die niet gedekt worden. Ook bouwen zij in het buitenland geen rechten voor sociale zekerheden op. Zoals één van de respondenten aangeeft, "[d]it is een onfortuinlijke situatie, aangezien het heel moeilijk is financiering rond te krijgen voor deze topopleidingen."

Binnen Nederland wordt op dit moment geëxperimenteerd met een internationaal gangbaarder model, waarin de PhD-fase wordt gezien als studie en PhD-studenten een beurs krijgen in plaats van een salaris. Het ligt voor de hand dat ook financieringsopties (als onderdeel van de meeneembare studiefinanciering) hierop aangepast worden – ook PhD-studenten, nu vooral in het buitenland, maar in de toekomst wellicht ook in Nederland, hebben leningen van DUO nodig.

²³ Jules Warps, Marjolein Muskens en Inez Ver-eijken, 'Beleidsonderzoek Erasmus Master Garantiefaciliteit; Haalbaarheid, meerwaarde en impact van de voorgestelde Erasmus Master Garantiefaciliteit. Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW.' ResearchNed/KPMG, februari 2013.

5.

TERUGKEER NAAR NEDERLAND

Nederlandse studenten in het buitenland zijn vaak erg gehecht aan het thuisfront. Velen keren onmiddellijk of binnen enkele jaren na het afronden van hun studie terug naar Nederland - slechts 9% zegt wellicht niet terug te zullen keren (zie afbeelding 11). Opmerkelijk hierbij is dat dit percentage veel lager is dan de 19% kans dat Nederlandse studenten in het buitenland blijven na het afronden van hun studie die het Centraal Planbureau (CPB), hanteert op basis van de 'blijfkansen' van buitenlandse studenten in Nederland.²⁴

Afb. 11 - Terugkeerplannen – alle respondenten



Hoewel onze respondenten aangeven soms zo te worden gezien, zijn Nederlanders in het buitenland zeker niet 'verloren' voor de Nederlandse maatschappij. Zowel voor als na terugkeer kunnen zij een bijdrage aan de Nederlandse samenleving en economie leveren. Die is niet verwerkt in de € 251 miljoen netto kosten die deze groep studenten Nederland volgens berekeningen van het Centraal Planbureau over hun levensloop kost.²⁵ Sommige landen onderkennen de bijdrage die hun burgers in het buitenland leveren explicieter dan Nederland dit doet. In Zweden spreekt men bijvoorbeeld van "uitgestelde wederkerigheid": kennis die elders wordt benut en verder ontwikkeld komt het imago van Zweden als kennisland nog steeds ten goede. Hetzelfde geldt voor contacten en samenwerkingsverbanden die gelegd worden en waarin Nederland een centrale rol speelt. Ook landen als China onderhouden vaak nauwe banden met Chinezen in het buitenland, in de wetenschap dat dit gunstig is voor de eigen economische ontwikkeling op lange termijn.

²⁴ Centraal Planbureau, 'De economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs.' Uitgevoerd op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap'. CPB-Notitie, 18 april 2012.

²⁵ Centraal Planbureau, 'De economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs.' Uitgevoerd op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap'. CPB-Notitie, 18 april 2012.

a. Motivatie terugkeer

Van de respondenten die momenteel in het buitenland studeren 50% denkt binnen vier jaar na afloop van de studie terug te keren naar Nederland. 25% van de respondenten noemt de wens een bijdrage te leveren aan de Nederlandse maatschappij en een aantrekkelijker carrièreperspectief als redenen hiervoor. 30% weet nog niet of en zo ja, wanneer, zij zullen terugkeren – uit de open vragen blijkt dat deze twijfel in een groot aantal gevallen direct samenhangt met twijfel over de arbeidsmarkt in Nederland en het aantal banen in de wetenschap.

De meest voorkomende redenen om terug te keren zijn familie, vrienden en de vertrouwde Nederlandse cultuur. Een medewerker van het ministerie van OCW merkte op dat er in de beleidsvorming weinig aandacht is voor het trekken van Nederlandse studenten, omdat die 'vaak toch wel terugkomen'.²⁶ Onze data, waaruit blijkt dat cultuur, familie en vrienden vaak de doorslag geven, laat zien dat dit inderdaad zo is. Wanneer en op wat voor manier Nederlanders terugkeren hangt echter af van de mogelijkheden en waardering voor buitenlandervaring en excellentie op de Nederlandse arbeidsmarkt. Respondenten zeiden hier onder andere het volgende over:

²⁶ Consultatie met Robin van IJperen, Projectleider Internationalisering bij het Ministerie van OCW, 10 juni 2013.

- Ik had het gevoel dat Nederland mij heeft buitengesloten: enerzijds stimuleren dat mensen zich ontwikkelen en kennis importeren, anderzijds geen werk hebben voor mensen die dat doen. Om economische redenen wil ik dus zo snel mogelijk weer op reis te gaan en werk zoeken in een ander land dat iemand met mijn achtergrond meer kansen te bieden heeft.

En

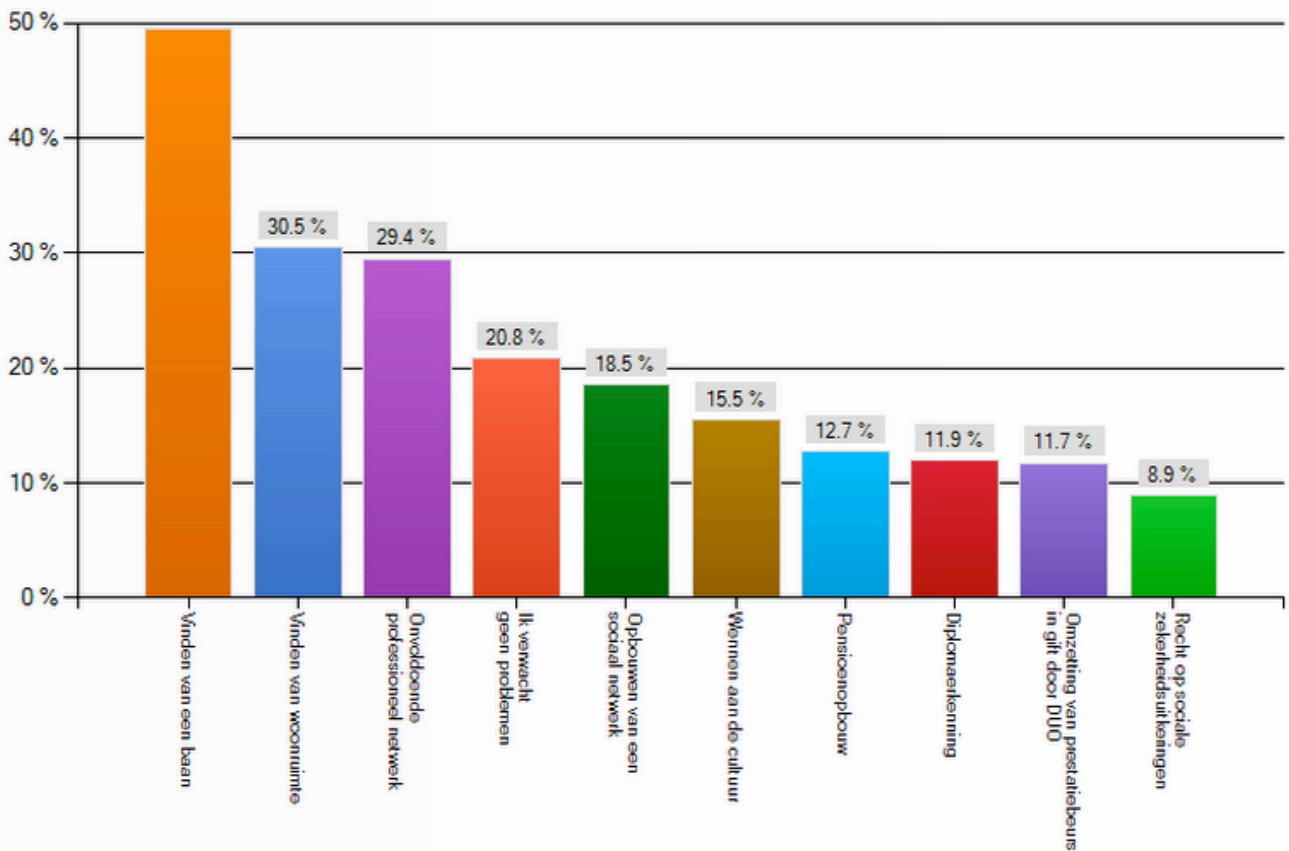
- Nederlandse bedrijven weten niet goed wat ze aan moeten met een bachelordiploma uit Amerika. Ze kunnen dat nog niet op waarde schatten en ik heb onverwachts veel moeite gehad om uit te leggen wat mijn studie was en wat de toegevoegde waarde is.

b. Barrières bij terugkeer

Slechts 20% van de respondenten verwacht geen problemen bij de terugkeer naar Nederland. De rest maakt zich vooral zorgen over hun aansluiting op de Nederlandse arbeidsmarkt, ook gezien hun relatief onderontwikkelde binnenlandse professionele netwerk (zie afbeelding 12).

Afb. 12 - Barrières bij terugkeer – alle respondenten

Van welke zaken verwacht je dat ze de grootste problemen zullen veroorzaken bij terugkeer naar Nederland? (Als je al terugbent: welke zaken waren problematisch bij je terugkeer?) (maximaal 5 antwoorden mogelijk)



c. Evaluatie studie in het buitenland

Ondanks de obstakels bij vertrek en terugkeer zijn de respondenten overweldigend positief over hun buitenlandervaring. 86% van de respondenten zegt dat hun studie in het buitenland “helpt bij het vinden en doen van uitdagend werk in Nederland”, 95% is het eens met de stelling dat hun studie in het buitenland “een investering is die zich zal terugbetalen” en 93% zou de keuze voor het buitenland opnieuw maken.

Daarnaast meent een ruime meerderheid dat hun studie in het buitenland voldoende wordt gewaardeerd. Tegelijkertijd blijkt echter uit de focusgroepen dat beleidsvoorstellen van de afgelopen jaren – variërend van de terugkeereis tot de 3-uit-6 eis en het doorgevoerde plafond voor meeneembare studiefinanciering – op onbegrip stuiten. De voorgestelde maatregelen lijken in strijd met een langetermijnvisie op innovatief hoger onderwijs dat waarin internationale ervaring gewaardeerd en gestimuleerd wordt. Respondenten gaan naar het buitenland omdat ze excellentie belangrijk vinden en hard willen werken om zichzelf te ontwikkelen tot Nederlanders met een internationale insteek.

Een respondent:

Ik heb ook de Zwitserse nationaliteit en krijg regelmatig een overzicht van vacatures op wetenschappelijk niveau om goedopgeleide Zwitsersers te verleiden naar Zwitserland terug te keren. Nederland lijkt mensen die naar het buitenland zijn verhuisd als verloren te beschouwen. Maar tegenwoordig emigreert men niet meer voorgoed; veel mensen blijven graag in contact met Nederland en zullen overwegen terug te keren als er iets passends is.

Uit onze focusgroepen blijkt dat studenten het vreemd vinden dat zij als verloren beschouwd worden voor de Nederlandse economie en arbeidsmarkt,²⁷ terwijl ze de Staat juist geld besparen door in het buitenland te studeren en hun buitenlandse netwerk bij terugkeer ook economisch interessant kan zijn voor Nederland. Hun internationale kennisnetwerk is al interessant voor Nederland terwijl ze (nog) in het buitenland werken, bijvoorbeeld als potentiële contacten en afnemers voor bedrijven en partners van Nederlandse organisaties. Daarnaast komt het overgrote merendeel van de diplomamobiele studenten op de langere termijn terug naar Nederland, zoals ook al bleek uit het NEWS-onderzoek 2011. Om toekomstige discussie over dit onderwerp productiever te maken, is verder onderzoek naar de bedragen die studenten de Nederlandse staatskas kosten, besparen en opleveren noodzakelijk.²⁸ Hierbij dient

rekening gehouden te worden met het feit dat een studie in het buitenland niet betekent dat Nederlandse studenten niet meer terug zullen keren, en dat de oriëntatie op Nederland blijft bestaan.

Ondanks de verbondenheid met Nederland blijkt uit de open vragen dat er veel twijfel bestaat over uitdagende arbeidsmogelijkheden in Nederland. Op de vraag naar maatregelen die hen op positieve wijze zouden stimuleren terug naar Nederland te komen antwoordt een meerderheid van de respondenten dat ze op zoek zijn naar meer uitdagende (onderzoeks)banen. Andere veelvoorkomende antwoorden zijn:

- Een tegenprestatie in de vorm van enkele jaren werk. 83% van de respondenten zegt interesse te hebben in een private beurs in combinatie met een tegenprestatie, zoals de voorwaarde dat de bursaal na het afstuderen een bepaalde tijd voor dat bedrijf komt werken.²⁹

- Het aanbieden van (meer) maatschappelijke postgraduate programma's voor recent afgestudeerden (naar het model van Teach for America, waarbij talentvolle afgestudeerden een jaar voor de klas staan in het openbaar onderwijs, of America Corps, een vergelijkbaar initiatief waarbij recent afgestudeerden in meerdere sectoren in worden gezet). Eerst de Klas, wat de koppeling tussen het onderwijs en het bedrijfsleven benadrukt, is een goed voorbeeld van een dergelijk programma. Het is hierbij belangrijk dat er binnen deze programma's aandacht is voor de meerwaarde van kandidaten met een buitenlands diploma. Op deze manier kunnen ze recent afgestudeerden helpen de stap tussen de studie in het buitenland en de Nederlandse banenmarkt te maken. Studenten zouden tijdens deelname ook gekoppeld worden aan Nederlandse professionals die zelf internationaal actief zijn (mentoren).

d. Relatie inkomende en uitgaande mobiliteit

Op dit moment wil de Nederlandse regering de binding van buitenlandse studenten in Nederland verbeteren. Een van de redenen waarom buitenlandse studenten Nederland achterlaten is een gebrek aan integratie in de Nederlandse samenleving. Ook hierbij kunnen Nederlandse studenten met ervaring in het buitenland een grote bijdrage leveren. Buitenlandse studenten geven aan beter contact te hebben met Nederlanders die langdurige buitenlandervaring hebben gehad.³⁰

Op de Nederlandse arbeidsmarkt kunnen Nederlandse studenten met intensieve buitenlandervaring een sleutelrol spelen in de internationalisering. De positieve effecten die internationalisering kan hebben voor buitenlandse studenten in Nederland gelden ook voor hen. Zo kunnen beter ontwikkelde interculturele communicatievaardigheden bijdragen aan internationale netwerken binnen het bedrijfsleven of onderzoek. Daarnaast spreken zij ook Nederlands en zijn zij goed op de hoogte van de soort obstakels die studenten bij buitenlandverblijf tegenkomen.

Alumni offices van Nederlandse instellingen kunnen beter gebruik maken van Nederlands talent in het buitenland door een beroep op hen te doen voor promotiedoeleinden (Amerikaanse topinstellingen maken bijvoorbeeld al jaren gebruik van hun alumni-netwerk voor het afnemen van toelatingsinterviews), zowel in het buitenland als in Nederland. Andersom kunnen de offices terugkerende Nederlandse studenten ondersteunen bij de gang naar de arbeidsmarkt.

²⁷ Dit blijkt onder andere uit een rapport van het Centraal Planbureau (CPB) ('De economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs', 2012), wat alleen de kosten van uitgaande diplomamobiele studenten benadrukt, en uit het publieke debat rondom de terugkeereis en het invoeren van een plafond voor diplomamobiele studenten die gebruik maken van meeneembare studiefinanciering. Zie ook: Wet van 25 april 2013 tot wijziging van de Wet studiefinanciering 2000 in verband met het creëren van de mogelijkheid tot maximering van het gebruik van meeneembare studiefinanciering.

²⁸ Het CPB voert dergelijk onderzoek uit onder buitenlandse studenten in Nederland.

²⁹ Een voorbeeld hiervan zijn de beurzen die door de Franse ambassade in Nederland worden toegekend en ondersteund worden door vooraanstaande bedrijven waaronder Air France-KLM en Danone (+ Heineken, TomTom en Total). Bursalen hebben een streepje voor in het recruitment proces van deze bedrijven.

³⁰ Zie bijvoorbeeld deze quote van een Chinese PhD-studente in Leiden: "Nederlanders zijn erg vriendelijk, maar op mijn faculteit merk ik dat ik er toch moeilijk tussen kom. Zodra er meerdere Nederlanders bij elkaar zijn, switchen ze gelijk terug naar Nederlands en hoewel ze elke dag groeten zul je niet snel bij iemand thuis worden uitgenodigd. Dit is anders bij de mensen die zelf in het buitenland hebben gezeten. Ik merk dat zij veel geduldiger zijn met in het Engels spreken, bijvoorbeeld. Ik ben goed bevriend geraakt met een medestudent die een MA in het buitenland heeft gedaan en precies snapt tegen wat voor problemen ik hier aanloop."

Hoewel er de afgelopen jaren het nodige is verbeterd met betrekking tot informatievoorziening en steun aan studenten die een volledige studie willen volgen in het buitenland, blijft het maken van deze stap nog altijd een tour de force. Het NWS-Onderzoek 2013 richtte zich daarom specifiek op de problemen die studenten ervaren bij vertrek naar en terugkomst uit het buitenland.

Uit de resultaten blijkt dat met name het verkrijgen van informatie over de praktische randvoorwaarden, zoals de regels rond de Nederlandse zorgverzekering, de inschrijving in de Nederlandse Gemeentelijke Basisadministratie en het opbouwen van rechten op sociale zekerheden, problematisch is. Daarnaast zijn de respondenten, net als in het onderzoek van 2011, erg negatief over de hulp die zij ontvangen van Nederlandse onderwijsinstellingen.

De bekostiging van een volledige studie in het buitenland is één van de grootste zorgen bij het vertrek naar het buitenland – 40% van de respondenten geeft aan meer, of op een andere manier, te willen lenen dan nu mogelijk is. Dit onderzoek is dan ook dieper ingegaan op bekostigingsmogelijkheden en dienstverlening van DUO (zie Appendix).

Nederlandse studenten die een volledige studie in het buitenland willen volgen liggen onder vuur, vanwege de vermeende kosten voor de Nederlandse samenleving. De meerderheid van onze respondenten geeft echter aan terug naar Nederland te willen komen, maar tegelijkertijd verwacht maar liefst 80% hierbij problemen tegen te zullen komen. Veel respondenten twijfelen over de beschikbaarheid van uitdagend werk.

Er is consensus onder de Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs en bij de overheid dat internationalisering van het hoger onderwijs positieve gevolgen heeft. Op het moment ligt de uitgaande mobiliteit in Nederland echter onder het Europees gemiddelde en lijkt er een nadruk te zijn op inkomende mobiliteit. Als Nederland de disbalans tussen in- en uitgaande mobiliteit wil herstellen, dient de uitgaande mobiliteit verder gestimuleerd te worden. Dit kan door de praktische ondersteuning beter toe te spitsen op de behoeften van Nederlandse studenten in het buitenland, waardoor veel van de obstakels die studenten momenteel ervaren bij hun vertrek naar het buitenland weggenomen worden. Minstens zo belangrijk is een eenduidig beleid waaruit de waardering voor de bijdrage van internationa-

lisering van het hoger onderwijs aan de Nederlandse kenniseconomie blijkt. Een dergelijke koerswijziging past ook binnen de nieuwe Europese beleidsvisie zoals die ontwikkeld wordt in het Erasmus+ programma: aandacht voor de uitvoering en versimpeling voor eindgebruikers, gecombineerd met inhoudelijke internationaliseringsambities voor de lange termijn.³¹

NWS pleit daarom voor:

- Een centraal informatiepunt beheerd op landelijk niveau en creatieve financieringsopties die het makkelijker maken om naar het buitenland te gaan en tegelijkertijd ook terugkeer stimuleren. Nederlandse studenten die een volledige studie in het buitenland doen vallen nog te vaak tussen de systemen in. In een tijd waarin de international classroom steeds normaler wordt, kunnen ook zij echter geïntegreerd worden in het Nederlandse hoger onderwijs.

- Een mentaliteitsverandering: eenduidige signalen dat een studie in het buitenland gewaardeerd wordt, erkenning van de wenselijkheid ervan voor de Nederlandse kenniseconomie. Een regering die investeert in de randvoorwaarden voor buitenlandstudie stelt Nederlandse studenten in het buitenland in staat waardevolle toevoeging te leveren aan de Nederlandse economie en samenleving.

³¹ Tweede Kamer der Staten-Generaal, Raad voor Onderwijs, Jeugd, Cultuur en Sport, 'Verslag van een Algemeen Overleg', Nr. 208, Vastgesteld 13 juni 2013.

- *Dienst Uitvoering Onderwijs: Henk van Kappen, Adviseur Uitvoeringsbeleid, en Louwina Kadijk, Communicatie adviseur, 3 mei 2013;*
- *Interstedelijk Studenten Overleg: Willemijn Boskma, bestuurslid, 19 november 2012;*
- *Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap: Robin van Ijperen, Projectleider Internationalisering, 10 juni 2013;*
- *Nuffic: Rosa Becker, Senior Policy Advisor, en Jenneke Lokhoff, Senior Policy Advisor, 5 december 2012;*
- *Landelijke Studentenvakbond: Simone de Bruijn, bestuurslid, 18 november 2012;*
- *Partij van de Arbeid: Tanja Jadnanansing, Lid Tweede Kamer, 7 november 2012.*

Centraal Planbureau, 'De economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs.' Uitgevoerd op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap'. CPB-Notitie, 18 april 2012. Beschikbaar op;
<http://www.cpb.nl/publicatie/de-economische-effecten-van-internationalisering-het-hoger-onderwijs>
<http://www.duo.nl/particulieren/studeren/collegegeld.asp>
<http://www.nibud.nl/omgaan-met-geld/studeren/wat-kost-studeren.html>

Memorie van Antwoord inzake wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek en enkele andere wetten in verband met de uitvoering van diverse maatregelen, 14 juni 2013. Beschikbaar op;
<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/06/14/memorie-van-antwoord-inzake-wijziging-van-de-wet-op-het-hoger-onderwijs-en-wetenschappelijk-onderzoek-en-enkele-andere-wetten-in-verband-met-de-uitvoering-van-diverse-maatregelen.html>

Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Jet Bussemaker, 'Kamerbrief met Kabinetsreactie over aantrekkelijkheid van Nederland voor internationale studenten', 8 juli 2013. Beschikbaar op;
<http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/07/08/kamerbrief-met-kabinetsreactie-over-aantrekkelijkheid-van-nederland-voor-studenten.html>

Mulder, Taco en Lien van der Leij, 'Ambitieuze studiebol gaat over de grens', Financieel Dagblad, 15 juni 2013.

N.n. 'Nederlands als bindmiddel', ScienceGuide, 9 juli 2013. Beschikbaar op;
<http://www.scienceguide.nl/201307/nederlands-als-bindmiddel.aspx>

N.n. 'Nederlandse studenten nog te weinig naar het buitenland,' Nuffic, 9 juli 2013. Beschikbaar op;
<http://www.nuffic.nl/actueel/nuffic-news/nederlandse-studenten-nog-te-weinig-naar-het-buitenland>

N.n. 'Vlaamse ambitie: één op drie studenten mobiel'. Transfer, newssite over internationalisering in het hoger onderwijs, 2 april 2013. Beschikbaar op;
<http://www.transfermagazine.nl/nieuws/achtergrond/vlaamse-ambitie-een-op-drie-studenten-mobiel>

NEWS Onderzoek 2011. De uitdagingen van uitgaande mobiliteit; voorbereiding, bekostiging en terugkeer van een studie in het buitenland.' Nederlandse Wereldwijde Studenten, 2011. Beschikbaar op;
<http://www.wereldwijdestudenten.nl/images/publicaties/news-onderzoek2011.pdf>

Nuffic, 'Internationalisering in beeld. Uitgaande mobiliteit in het Nederlandse hoger onderwijs, overzicht 2013', 2013. Beschikbaar op;
<https://www.nuffic.nl/bestanden/documenten/expertise/mobiliteitsstatistieken/internationalisering-in-beeld-uitgaande-mobiliteit-overzicht-2013>

Nuffic, 'Mobiliteit in beeld 2012. Internationale mobiliteit in het Nederlandse hoger onderwijs', 2012. Beschikbaar op;
<https://www.nuffic.nl/bestanden/documenten/expertise/mobiliteitsstatistieken/mobiliteit-in-beeld-2012>

Richters, Eric en Marijn Willemse (red.), 'Internationalisering in beeld: uitgaande mobiliteit, overzicht 2013', Nuffic, 2013. Beschikbaar op;

<http://www.nuffic.nl/bestanden/documenten/expertise/mobiliteitsstatistieken/internationalisering-in-beeld-uitgaande-mobiliteit-overzicht-2013>

Sociaal-Economische Raad (SER), 'Analyse ten behoeve van advies 'Make it in the Netherlands!', Over binding van buitenlandse studenten aan Nederland, uitgebracht aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap', Sociaal-Economische Raad, April 2013. Beschikbaar op;

<http://www.ser.nl/nl/publicaties/adviezen/2010-2019/2013/make-it-in-the-netherlands.aspx>

Sociaal-Economische Raad (SER), 'Make it in the Netherlands! Advies over binding van buitenlandse studenten aan Nederland, uitgebracht aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,' Sociaal-Economische Raad, Nr. 1, April 2013. Beschikbaar op;

<http://www.ser.nl/nl/publicaties/adviezen/2010-2019/2013/make-it-in-the-netherlands.aspx>

Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Halbe Zijlstra, 'Kamerbrief over Kosten en Baten van internationalisering in het hoger onderwijs', 16 mei 2012. Beschikbaar op;

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2012/05/16/kamerbrief-over-kosten-en-baten-van-internationalisering-in-het-hoger-onderwijs.html>

Tweede Kamer der Staten-Generaal, Raad voor Onderwijs, Jeugd, Cultuur en Sport, 'Verslag van een Algemeen Overleg', Nr. 208, Vastgesteld 13 juni 2013. Beschikbaar op;

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/21501-34/kst-21501-34-208?resultIndex=6&sorttype=1&sortorder=4>

Warps, Jules, Marjolein Muskens en Inez Vereijken, 'Beleidsonderzoek Erasmus Master Garantiefaciliteit; Haalbaarheid, meerwaarde en impact van de voorgestelde Erasmus Master Garantiefaciliteit. Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW.' ResearchNed/KPMG, februari 2013. Beschikbaar op;

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/05/01/beleidsonderzoek-erasmus-master-garantiefaciliteit.html>

Wet van 25 april 2013 tot wijziging van de Wet studiefinanciering 2000 in verband met het creëren van de mogelijkheid tot maximering van het gebruik van meeneembare studiefinanciering. Beschikbaar op;

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/33453/stb-2013-180?resultIndex=0&sorttype=1&sortorder=4>

Zie voor een voorbeeld hiervan ook het actieplan mobiliteit 'Brains on the Move' van de Belgische regering. Hierin worden duidelijke doelstellingen verwoord over de uitgaande mobilisering in het Belgisch hoger onderwijs in de komende paar jaar.